

Tihomira Stepinac Fabijanić

ETNOLOŠKO DJELO DR. SC. JOSIPA MILIĆEVIĆA (1933. – 2000.)

Tihomira Stepinac Fabijanić, prof.
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zavod za povijesne i društvene znanosti u Rijeci
Gjуре Ružićа 5, HR-51000 Rijeka
tihana.fabijanic@post.t-com.hr

UDK 39-05Milićević, J.
Izlaganje sa znanstvenoga skupa
Primljeno: 20. 2. 2012.
Prihvaćeno: 15. 10. 2013.

Etnolog dr. sc. Josip Milićević (1933. – 2000.) proveo je veći dio svog radnog vijeka kao zaposlenik Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci, u Radnoj jedinici u Puli, od 1980. g. do umirovljenja 2000. g. Njegov stručni i znanstveni rad bio je usmjeren ponajprije istraživanju tradicijskog načina života na području Istre. Bavio se temama narodne umjetnosti, rukotvorstva i općenito tradicijskoga gospodarstva Istre, pa i u svojoj doktorskoj disertaciji (obranjenoj 1988. g.) obrađuje područje istarskog rukotvorstva, iako se u tom periodu intenzivno bavio i pitanjima doseljavanja i opstanka nekih manjinskih grupa u Istri (Istrovlasi, Ćiribirci, Rumeri, Crnogorci u Peroju i dr.). Etnološki zapisi i terenske bilježnice, iako su zasigurno vrela vrijednih informacija, nisu, nažalost, u posjedu Zavoda HAZU, a terenski je rad sam Milićević smatrao osnovom stručnog i znanstvenog djelovanja etnologa (uz adekvatna i suvremena tehnička pomagala koja, nažalost, nije imao dostupna).

Ključne riječi: Milićević, Josip; etnolog; tradicijsko gospodarstvo; rukotvorstvo; Istra.

Josip Milićević, etnolog, bio je zaposlenik Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci, Radne jedinice u Puli, od 1980. godine do umirovljenja 2000. godine. Proveo je, dakle, veći dio svog radnog vijeka u toj znanstvenoj instituciji istražujući tradicijski način života na području Istre te stekavši u tom periodu i naslov doktora znanosti iz područja etnologije.

Životopis Josipa Milićevića započinje u Bihaću (Bosna i Hercegovina), gdje je rođen godine 1933. i gdje je završio osnovno školovanje, da bi zatim Mušku realnu

gimnaziju pohađao u Banjoj Luci, odakle je nakon mature krenuo na studij u Zagreb. Uoči završetka studija etnologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, 1961. godine zaposlio se kao kustos etnograf u Etnografskom muzeju Istre u Pazinu.

U Istri započinje njegova trajna istraživačka i stručna muzeološka i znanstvena djelatnost, posebno iz područja rukotvorstva. Godine 1962. nastanjuje se u Pazinu, gdje je zasnovao i obitelj. Međutim, već 1963. godine ponovno se vraća u Zagreb, gdje se zaposlio u Institutu za narodnu umjetnost, dok mu je obitelj ostala u Pazinu. Nakon pet godina rada u Institutu, gdje je objavio i nekoliko znanstvenih radova (npr. *Običaji i vjerovanja uz gospodarske radove u srednjoj Istri*, Narodna umjetnost, Zagreb, 4/1966.), 1968. godine vratio se u Istru i kratko zaposlio u Zadrugi proizvođača umjetnina kućne radinosti Zagreb, Podružnica u Poreču, da bi od 1970. do 1973. godine bio zaposlen u Zavičajnom muzeju Poreštine u Poreču. Osim muzeološkim radom, u Poreču se Milićević bavio i vođenjem međunarodne izložbe slikarstva *Anale* koja se održavala svakog ljeta, dok je istovremeno surađivao u izdavačkoj djelatnosti Matice hrvatske Poreč pokrenuvši objavljivanje *Zbornika Poreštine* 1971. godine, što je prekinuto uslijed poznatih političkih previranja tih godina – pa se druga knjiga *Zbornika* pojavila tek niz godina kasnije (kojom je prilikom Milićeviću objavljen rad: *Etnografske značajke Poreštine*, Zbornik Poreštine 2/1987, Poreč).

Milićević se 1973. godine ponovno zaposlio u Etnografskom muzeju Istre u Pazinu, gdje je nastavio s muzeološkim radom, postavom trajne izložbe u muzeju i terenskim istraživanjima s naglaskom na tradicijsko rukotvorstvo i način života u Istri u prošlosti. Prikupio je vrijedan materijal – bilješke s kazivanjima starijih Istrana, fotografije, crteže, dokumente i sl., a objavljivao je pretežno u lokalnim istarskim zbornicima i časopisima (npr. u *Kalendaru Jurina i Franina* u Puli, u *Buzetskom zborniku* i dr.) te prilikom stručnih skupova po tadašnjoj Jugoslaviji (npr. *Istraživanje narodnih običaja u Istri*, Rad XVII kongresa SUFJ, Zagreb, 1972.; *Mogućnost prikazivanja narodnih običaja na sceni*, Etnološka tribina 1/1978., Zagreb; *Uloga etnografskih muzeja i zbirke u odgoju i obrazovanju*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske XX, 5/1971, Zagreb; *Problemi inventarizacije u muzejima*, Izvješća Ogranka Etnološkog društva Jugoslavije za Hrvatsku IV, 1974., Zagreb; i dr.). Na temelju prikupljenih bilješki s terena u to vrijeme napisao je i obranio svoj magistarski rad na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1977. godine pod nazivom: *Muzeji, izložbe i zbirke u Istri*.

Početak 1980. godine Milićević je započeo svoj znanstveni dio karijere radeći u Puli u Radnoj jedinici riječkog Zavoda JAZU (kasnije HAZU), gdje je ostao do umirovljenja 2000. god., obranivši u međuvremenu doktorat pod nazivom: *Istar-*

sko rukotvorstvo na Filozofskom fakultetu u Ljubljani 1988. godine. Međutim, u tom je periodu, osim narodne umjetnosti, rukotvorstva i općenito tradicijskoga gospodarstva Istre, istraživao niz drugih tema, kao što su pitanja doseljavanja i opstanka nekih manjinskih grupa u Istri (npr. *Istrovlas i Ćiribirici*, Jadranski zbornik 13/1989., Pula – Rijeka; *Rumeri a ne Istrorumunji*, Liburnijske teme IX, 1996., Matulji); zatim crnogorske doseljenike u Peroj (*Dosadašnji etnografski opisi Peroja*, Tabula 2/1999., Pula), pa čak i slovačke Hrvate, od kojih neke povezuje s Istrom prema elementima njihove etnografske baštine (*Hrvati u Slovačkoj i njihove predaje u vezi s Istrom*, Nova Istra III, 9/2/1998., Pula). Pri takvim istraživanjima znao je ući i u polemike s neistomišljenicima. Bavio se nadalje tradicijskim običajima Istre (npr. *Oživljavanje narodnih običaja u sjevernoj Istri*, Zbornik općine Lupoglav, 1997.; *Iz prošlosti Bujštine*, Bujština, 1998., *Etnografski zapisi iz Gologorice*, Cerovljanski zbornik, Pazin, 1999. i dr.), nošnjom (*Rad Jelke Radauš Ribarić u Istri*, Buzetski zbornik XXIII, Buzet, 1996.; *Etnografski zapisi Stjepana Žiže*, Rovinjski obzori VII/4, Rovinj, 1999.), a dotakao je i teme tradicijskoga graditeljstva (npr. *Rasteretni luk u lindarskom graditeljstvu*, Lindarski zbornik, Pazin, 1996.) i zaštite graditeljske baštine (*Umiru vode i vodenice*, Jadranski zbornik, Rijeka, 14/1991.). Zanimale su ga i suvremene promjene u načinu života na istarskome selu, odnosno okolnosti koje utječu na te promjene (*Neki primjeri promjena tradicijskog načina života na području Istre*, Problemi sjevernog Jadrana 7/2001., HAZU, Zagreb – Rijeka).

Izbor iz iscrpne bibliografije dr. Josipa Milićevića priložio je tadašnji suradnik u Zavodu HAZU u Rijeci mr. Darinko Munić uz biografski osvrt *In memoriam* (Vjesnik istarskog arhiva, Pazin, 6-7/2001.) u povodu smrti Josipa Milićevića godine 2000. ubrzo nakon njegova umirovljenja. U tekstu navodi i sljedeću konstataciju: 'Sasvim je sigurno da njegove (J. Milićevića, op. a.) bilježnice u sebi sadrže još niz vrijednih podataka. U njima su najvjerojatnije sačuvani mnogi podaci o izvornom narodnom stvaralaštvu koje zbog prebrzoga, galopirajućeg nastupa civilizacije nestaje pred našim očima. A upravo je to, taj izvorni dio narodnog života i rada istarskog čovjeka, Josip – Braco Milićević želio sačuvati, makar tiskanom riječju, slikom ili fotografijom, zauvijek.'

Ja bih još ovom prilogu dodala samo nekoliko opaski vezanih uz susrete s Josipom Milićevićem, kolegom etnologom, odnosno uz način njegova razmišljanja o poslu kojim se bavio. Tako je smatrao i pri tome mene usmjeravao kao mladog, tek završenog etnologa, dok sam još živjela i radila u Puli, da etnolog svoj stručni i znanstveni rad mora temeljiti najvećim dijelom na vlastitim zabilješkama s terena. Prikupljanje tog materijala za njega je bilo najvažnije.

O tome je u više navrata i pisao te je kod mjerodavnih u našem Zavodu HAZU upravo inzistirao na tome da mu omoguće kvalitetan terenski istraživački rad i pokretanje opsežnog projekta. Ovom prilikom prenosim u cijelosti jedan njegov dopis Zavodu iz 1995. godine (koji smo skupa sročili): „...U vezi s priloženom kopijom Natječaja Županije Istarske za sufinanciranje projekata i programa... iz područja kulture, uz ostale zahtjeve Zavoda, predlažem da se uz stavku ‘unapređivanje, njegovanje i proučavanje povijesnih i nacionalnih tradicija, običaja...’ uključi (otprilike) ovakav tekst: Seoski život i gospodarstvo Istre.

Ovom opsežnom temom obuhvaćene su sve etnološko-folklorne pojave tradicijske kulture koje su u Istri još uvijek nedovoljno istražene. Za njihovo opisivanje i vizuelnu prezentaciju potrebno je vršiti nova terenska znanstvena istraživanja. Međutim, nigdje u svijetu ta se građa više ne prikuplja bilježnicom i olovkom nego snimanjem kazivača videokamerom. Tako se dobija ne samo podatak o tradicijskoj kulturi, nego čuva izvorni govor, te snimka kazivača u izvornom ambijentu.

Isto tako na ovaj se način (videokamerom; *op.a.*) najpogodnije mogu zabilježiti pojedini oblici seoskog rukotvorstva, jer ne samo da se snimaju sve faze proizvodnje nego bilježi i istovremeno kazivanje proizvođača o načinu rada, nazivima pomagala, gotovih proizvoda i njihovoj upotrebi u svakodnevnom životu.

Također se mogu bilježiti i smotre folklora kako bi se sačuvala dokumentacija o pjevačima, sviračima, instrumentima, nošnji, glazbi i plesu.

Da bi se omogućio ovakav suvremeni i sveobuhvatni dokumentacijski rad potrebno je osigurati sredstva (*op. a.* – donosi modele i cijene proizvoda i troškova u tadašnjim njemačkim markama): za kupnju videokamere (... ovisno o ponudi na tržištu i najpovoljnijim tehničkim svojstvima), potrebna oprema uz kameru, jedan videorekorder i rezervne videokasete; osigurati sredstva za 100 dnevnica i putnih troškova za dva etnologa koji će vršiti snimanje na terenu.

Budući da umiru posljednji sudionici nekadašnjeg načina života ili ljudi koji o njemu mogu dati najpouzdanije obavijesti, ovaj bi posao trebalo započeti već u 1996. godini ukoliko se želi pribaviti vrijedna dokumentacija o tradicijskoj kulturi, ali će i u idućim godinama biti potrebno pratiti promjene i nove pojave vezane uz oživljavanje vjerskih i društvenih običaja i manifestacija.“

Traženi alat potreban za rad, kao ni sredstva za navedena istraživanja, dr. Josip Milićević nije dobio do svog umirovljenja, a nisam ni ja kao etnolog-istraživač do danas. Projekt *Život i običaji Istre* ugasnuo je (a da nije ni zaživio), pa se zadaci o kojima se govori u gornjem tekstu u Zavodu HAZU ne ostvaruju.

Važniji radovi J. Milićevića:

- 1966., *Običaji i vjerovanja uz gospodarske radove u srednjoj Istri*, Narodna umjetnost 4, Zagreb.
- 1971., *Uloga etnografskih muzeja i zbirki u odgoju i obrazovanju*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske XX, 5, Zagreb.
- 1972., *Istraživanje narodnih običaja u Istri*, Rad XVII kongresa SUFJ, Zagreb.
- 1978., *Mogućnost prikazivanja narodnih običaja na sceni*, Etnološka tribina 1, Zagreb.
- 1987., *Etnografske značajke Poreštine*, Zbornik Poreštine 2, Poreč.
- 1989., *Istrovlasi i Ćiribirci*, Jadranski zbornik 13, Pula – Rijeka.
- 1991., *Umiru vode i vodenice*, Jadranski zbornik 14, Rijeka.
- 1996., *Rumeri a ne Istrorumunji*, Liburnijske teme 9, Matulji.
- 1996., *Rasteretni luk u lindarskom graditeljstvu*, Lindarski zbornik, Pazin.
- 1998., *Hrvati u Slovačkoj i njihove predaje u vezi s Istrom*, Nova Istra III, 9/2, Pula.
- 1999., *Dosadašnji etnografski opisi Peroja*, Tabula 2, Pula.
- 2001., *Neki primjeri promjena tradicijskog načina života na području Istre*, Problemi sjevernog Jadrana 7, HAZU, Zagreb – Rijeka.

Tihomira Stepinac Fabijanić

The Ethnological Activity of Dr. Sc. Josip Milićević (1933–2000)

Summary

The ethnologist Dr. Sc. Josip Milićević (1933–2000) spent the major part of his active life (1980–2000, when he retired) as an employee of the Local Unit in Pula within the Institute for Historical and Social Sciences of the Croatian Academy of Sciences and Arts in Rijeka. In his professional and scientific work, he primarily concentrated on studying the traditional life in Istria. Milićević tackled the topics of folk art, handicraft and Istrian traditional economy in general. Even in his doctoral thesis (1988), he studied Istrian handicraft, though in that period, he intensely dealt with the issues of settlement and survival of several minority groups in Istria (Istro-Vlachs; Ćiribirces, Rumers, Montenegrines in Peroj, etc.) as well. The Academy Institute does unfortunately not possess his ethnological and fieldwork notes, though they are a source of valuable information. Milićević himself considered fieldwork the very basis of an ethnologist's professional and scientific activity (in addition to adequate and modern technical equipment, which he unfortunately did not dispose of).

Keywords: Milićević, Josip; ethnologist; traditional economy; handicraft; Istria.